

УДК:331.5:631.1 (477)

В. А. Ткачук,

д. е. н., професор кафедри економіки праці та соціального розвитку,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-9684-8625

Т. О. Костюк,

к. е. н., старший викладач кафедри економіки праці та соціального розвитку,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
ORCID ID: 0000-0003-1334-2731

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.12.10

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

V. Tkachuk,

Doctor of Economic Sciences, Prof., Department of Labor Economics and Social Development
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

T. Kostiuk,

PhD in Economics, Senior Teacher, Department of Labor Economics and Social Development
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

WAYS OF INCREASING EFFICIENCY OF USE OF LABOR RESOURCES IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE

У статті запропоновано шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів в аграрному секторі економіки України. Відсутність повної та достовірної інформації щодо стану ринку праці в аграрному секторі, невідповідність рівня підготовки випускників закладів освіти запитам роботодавців та відсутність встановлення інформаційного взаємозв'язку між запитами роботодавців та пропозицією фахівців, формує коло проблем, які ускладнюють ефективне використання трудових ресурсів в аграрному секторі економіки України. Проведений аналіз показав, що однією з найбільш гострих проблем ринку праці залишатися структурний дисбаланс пропозиції і попиту робочої сили.

У статті запропоновано виокремлення певних шляхів підвищення ефективності використання трудових ресурсів в аграрному секторі економіки України на основі розвитку кадрового потенціалу на макrorівні, мезорівні, мікрорівні.

The article proposes ways to increase the efficiency of labor resources utilization in the agrarian sector of the Ukrainian economy. Absence of complete and reliable information on the state of the labor market and labor resources in the agricultural sector, inconsistencies in the training of graduates of higher education institutions to employers' requests, the lack of establishing an information relationship between employer requests and the offer of specialists trained by vocational education institutions in terms of quantitative provision — all this forms a series of problems that complicate the efficient use of labor resources in the agrarian sector of the Ukrainian economy. The analysis showed that one of the most acute problems of the labor market is the structural imbalance of supply and demand for labor.

The article suggests the identification of certain ways to increase the efficiency of the use of labor resources in the agrarian sector of the economy of Ukraine on the basis of the development of human resources capacity at all economic levels: at the macro level (state level), meso-level (sector level), micro level (enterprise level).

On the basis of the forecast analysis, an imbalance in the labor market by professional groups in agriculture was identified, reflecting the tendency to increase the imbalance in providing the industry with workers by particular professional groups.

It is determined that the main ways of increasing the efficiency of labor resources use should be to improve the image of work in the agro-industrial complex, to create agrarian-industrial clusters with the provision of various kinds of benefits for employees and small innovative enterprises, the introduction of material and non-material incentive

methods, increase of wages and bonuses, taking measures to improve the quality of working conditions, and stimulating professional and career growth of workers.

The solution of the problem of rational and efficient use of labor resources in agriculture can only be achieved through the consistent implementation of profound socio-economic, legal and political transformations in the countryside.

Ключові слова: ринок праці, сільське господарство, аграрний сектор, трудові ресурси, ефективність.

Key words: labor market, agriculture, agrarian sector, labor resources, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реалії сьогодення, зумовлені політичною та економічною кризою в Україні, формують необхідність вирішення пріоритетних соціально-економічних викликів, що впливатимуть на ефективний розвиток майбутнього ринку праці нашої держави, в тому числі і трудових ресурсів в аграрному секторі. Зниження частки промислової продукції, підвищення рівня міграції трудових ресурсів, старіння населення — це очевидні чинники, які стримують та ускладнюють розвиток ринку праці в сільському господарстві. Крім зазначених чинників, існують більш латентні та менш очевидні. Відсутність повної та достовірної інформації щодо стану ринку праці та трудових ресурсів в аграрному секторі, невідповідність професійної підготовки випускників закладів вищої освіти запитами роботодавців, відсутність встановлення інформаційного взаємозв'язку між запитами роботодавців та пропозицією фахівців, яких готують заклади професійної освіти в аспекті кількісного забезпечення — все це формує коло проблем, які ускладнюють ефективне використання трудових ресурсів в аграрному секторі економіки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДЖЕРЕЛ, ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблеми використання трудових ресурсів у сільському господарстві присвячено багато публікацій як суто наукового, так і практичного характеру. Наукові дослідження цього напрямку зосереджено на аналітичній оцінці трудомістких галузей сільськогосподарських підприємств, оцінці соціально-трудового потенціалу як на регіональному, так і національному рівнях, висвітленні сучасного стану соціальної інфраструктури сільських територій та результатів господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Особливої уваги заслуговують роботи, зосереджені на формуванні та розвитку економіч-

ного потенціалу сільського господарства, серед якого вагоме місце посідає саме трудовий потенціал. Серед основних вітчизняних науковців, увага яких зосереджена саме на колі зазначених проблем слід зазначити В. Дієсперова [1], Ю. Мельник [2], А. Ключник [3], П. Стецюка [4], А. Вороніну [5], В. Перебийніс [6], В. Юрчишин [7] та інших. Проте нагальною постає проблема пошуку шляхів та дієвих механізмів підвищення ефективності використання трудових ресурсів в аграрному секторі.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є обґрунтування шляхів підвищення ефективності використання трудових ресурсів в аграрному секторі економіки України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з найбільш гострих проблем ринку праці залишається структурний дисбаланс пропозиції і попиту робочої сили. Громадяни, які шукають роботу, не відповідають вимогам роботодавців, а вакантні робочі місця — бажанням потенційних працюючих, які формують попит на ринку праці. Разом з тим високий попит на багато затребуваних професій супроводжується низьким розміром оплати праці.

Слід зазначити, що останнім часом спостерігається поживлення інтересу з боку держави до заходів прогнозування пропозиції і попиту робочої сили, що проявляється через прийняття певної кількості нормативних документів, які визначають розвиток системи забезпеченості середньострокового прогнозу розвитку ринку праці, в тому числі і мотивування молоді до оволодіння спеціальностями та професіями в аграрному секторі економіки. Так, наприклад, було ухвалено План заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016—2020 роки, згідно з яким передбачається модернізація інструментів для проведення моніторингових досліджень щодо фактичного

Таблиця 1. Прогнозний рівень дисбалансу на ринку праці за професійними групами у сільському господарстві

Код професії	Професійні групи	Прогнозний рівень дисбалансу на ринку праці	
		2020 рік	2025 рік
6100	Працівники в галузі сільського господарства і тваринництва, рибного господарств	Середній дисбаланс	Високий дисбаланс
8330	Робітники з обслуговування сільськогосподарського обладнання, автомобільних кранів, автопогрузчики	Низький дисбаланс	Високий дисбаланс
9000	Найпростіші професії в лісовому господарстві, рибному господарстві, працівники складу, мисливці, виробники товарів широкого вжитку	Середній дисбаланс	Середній дисбаланс
9211	Некваліфіковані робітники в галузі землеробства	Низький дисбаланс	Середній дисбаланс

Джерело: побудовано за даними [10].

працевлаштування випускників вищих навчальних закладів і професійно-технічних училищ [8; 9]. Зазначений план заходів надає можливість трансформування орієнтирів державної служби зайнятості на запити роботодавців та має клієнтоорієнтовну складову, оскільки пропонує широкий спектр послуг і навчання з урахуванням потреб не тільки економіки в цілому, а і окремих її сфер і регіонів.

За результатами звіту щодо професійно-кваліфікаційного прогнозування в Україні, підготовленого за участю Європейського фонду освіти, Національної академії наук України і Державної служби статистики України, позитивні зміни попиту на робочу силу в сфері сільського господарства, пов'язаного із економічним розвитком нашої держави очікуються тільки на період 2020—2015 років і складатиме щорічне зростання приблизно на 1,4%. У період до 2020 року прогнозується від'ємне значення цього показника. Але, за прогнозами, підйом для професій, які мають працівники сільського господарства, тваринництва і рибного господарства підвищить рівень зайнятості на майже 5% від рівня 2015 р. [10].

Процес формування і розвитку ринку праці в сільській місцевості протікатиме повільніше, ніж у місті, а негативні явища, пов'язані з існуванням ринку праці, матимуть свою специфіку. Так, сучасний ринок праці в сільській місцевості характеризується скороченням чисельності зайнятих в економіці при одночасному перерозподілі робочої сили зі сфери матеріального виробництва в сферу послуг, розвитком нових форм зайнятості та самозайнятості сільського населення, динамічним перевищенням загального безробіття над офіційно зареєстрованим у 4—5 разів, що свідчить про зміщення основної маси сільських безробітних за межі регульованого ринку праці, обмеженості сфер

прикладання праці поза сільським господарством, скорочення об'єктів соціальної інфраструктури, в результаті чого знайти роботу на селі набагато важче, ніж у місті. Безробіття на селі має застійний характер, який посилюється професійно-кваліфікаційним дисбалансом попиту та пропозиції робочої сили, дискримінацією жінок на ринку праці та низькою конкурентоспроможністю молоді внаслідок її недостатньої професійної підготовки.

Цікавим є аналіз результатів прогнозу майбутнього дисбалансу попиту за професійними групами (табл. 1).

Слід зазначити, що цей індикатор прогнозного рівня дисбалансу на ринку праці відображає відносний рівень перешкод, з якими роботодавці можуть зіткнутися в процесі прийняття працівника за окремими професійними групами для виконання певних функцій.

Своєю чергою, забезпеченість агропромислового комплексу трудовими ресурсами визначається специфічними показниками. До таких показників відносять:

- забезпеченість трудовими ресурсами штатної потреби;
- забезпеченість трудовими ресурсами, які мають вищу та середню освіту;
- співвідношення трудових ресурсів з вищою та середньою освітою до загальної чисельності кадрів;
- співвідношення трудових ресурсів з вищою освітою до загальної чисельності працівників;
- частка кадрів передпенсійного та пенсійного віку у загальній чисельності трудових ресурсів.

Зазначимо, що за допомогою показників дисбалансу, можливим стає оцінювання наявності кваліфікації і навичок, які було використано в минулому, тобто, навички, які з великою вірогідністю будуть замінені. Необхідною вимогою для роботодавців стане організація адаптаційного періоду, або перекваліфікація для кандидатів, які бажають працювати не за своєю професією.

Європейський фонд освіти в рамках свого дослідження пропонує наступний прогноз рівня зайнятості у сільському господарстві, лісовому господарстві та рибному господарстві (рис. 1).

Проведений аналіз зумовлює необхідність виокремлення певних шляхів підвищення ефективності використання трудових ресурсів в аграрному секторі економіки України на основі

розвитку кадрового потенціалу. На наш погляд, таке впровадження доцільно проводити на всіх економічних рівнях: на макrorівні (рівень держави), мезорівні (рівень галузі), мікрорівні (рівень підприємства).

Шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів на макrorівні:

- підвищення іміджу роботи в аграрно-промисловому комплексі;

- надання державної підтримки інноваційних розробок в області аграрно-промислового комплексу, що забезпечують підвищення продуктивності праці;

- адаптація зарубіжних методик і підходів, безпечних для людини.

Шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів на мезорівні:

- створення аграрно-промислових кластерів з наданням різного роду пільг для співробітників і малих інноваційних підприємств.

Шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів на мікрорівні:

- впровадження матеріальних і нематеріальних методів стимулювання;

- надання розширеного набору пільг для співробітників аграрного сектора;

- підвищення заробітної плати і премій;

- розробка і застосування системи внутрішньогалузевих пільг;

- проведення заходів щодо підвищення якості умов праці, стимулювання професійного і кар'єрного зростання працівників;

- формування сприятливої психологічної атмосфери, надання морального заохочення співробітників підприємств сільського господарства;

- просування працівників кар'єрними сходами, формування кадрового резерву на заміщення вакантних керівних посад, впровадження системи матеріального стимулювання праці за прогресивною шкалою за зростання продуктивності праці.

Підвищити ефективність виробництва і продуктивність праці в сільському господарстві можна за рахунок наступних поліпшень: інтенсифікації, автоматизації та механізації виробництва, використання більш нових техніки і технологій виробництва, поліпшення організації виробництва і його матеріально-технічно-

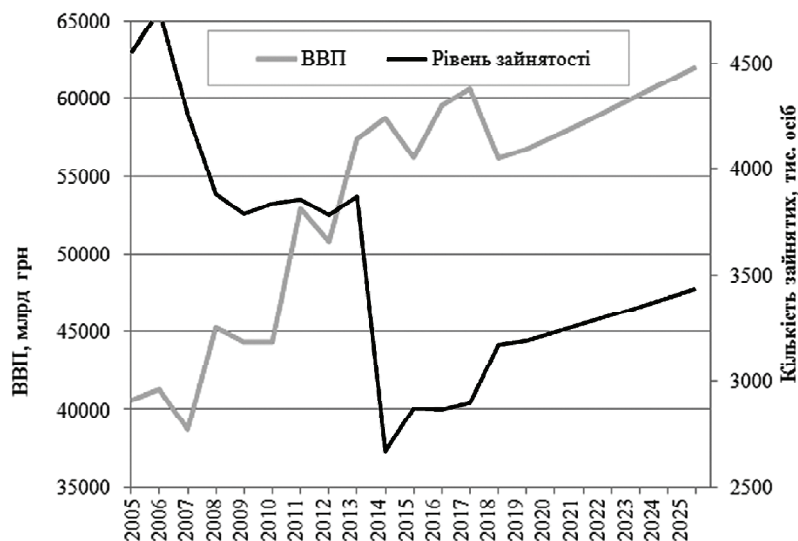

Рис. 1. Прогноз рівня зайнятості у "Сільському господарстві, лісовому господарстві та рибному господарстві"

Джерело: [10].

го постачання; раціоналізації робочого часу, зниження його витрат і кількості простоїв; поліпшення системи управління, підвищення рівня спеціалізації виробництва; зміни обсягу випуску окремих видів продукції; матеріального і морального заохочення працівників; поліпшення соціальних умов працівників; підвищення кваліфікації співробітників; впровадження нормування і організації праці.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, в умовах реформування аграрної сфери одним з напрямів забезпечення ефективного функціонування господарюючих суб'єктів є збалансований ринок праці. Для підвищення ефективності використання трудових ресурсів у сільському господарстві слід приділяти особливу увагу питанням підвищення якості всіх категорій працівників відповідно до професійної кваліфікації працівників, що пред'являються міжнародними стандартами. Розв'язання цієї проблеми передбачає: розробку системи класифікації працівників у сільському господарстві і на аграрному ринку праці; створення галузевої системи оцінки якості працівників, оперативне реагування на зміни у вимогах до кваліфікації працівників; формування системи внутрішньогосподарського навчання працівників з метою забезпечення єдності вимог до кваліфікації сільських працівників, що пред'являються на аграрному ринку праці.

Рішення проблеми раціонального і ефективного використання трудових ресурсів у сіль-

ському господарстві може бути здійснено тільки за послідовного здійснення глибоких соціально-економічних, правових і політичних перетворень на селі.

Література:

1. Дієсперов В.С. Аналітична оцінка трудовітких галузей сільськогосподарських підприємств Одещини / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. — 2016. — № 2. — С. 17—24.

2. Соціально-трудоий потенціал українського села: стан, проблеми, шляхи вирішення [Текст] / Ю.Ф. Мельник [та ін.]; Український НДІ продуктивності агропромислового комплексу. — К.: НДІ "Укragропромпродуктивність", 2007. — 352 с.

3. Формування і розвиток економічного потенціалу сільських територій України [Текст]: [монографія] / А. Ключник; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. — Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2011. — 467 с.

4. Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / П.А. Стецюк // Економіка АПК. — 2015. — № 11. — С. 111—115.

5. Вороніна А. А. Тенденції розвитку аграрного ринку праці // Концепт. — 2015. — № 08 (серпень). — ART 15264. — 0,4 п. л. — URL: <http://ekoncept.ru/2015/15264.htm>. — ISSN 2304-120X.

6. Перебийніс В.І. Управління використанням трудових ресурсів на підприємствах: монографія / В.І. Перебийніс, Т.П. Житник. — Полтава: ПУСКУ, 2008. — 332 с.

7. Юрчишин В.В. Сучасні аграрні перетворення в Україні: монографія. — АН України, ДУ "Ін-т екон. та прогноз. НАНУ". — К., 2013. — 424 с.

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016—2020 роки" від 14.12.2014 № 1077-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249663048>

9. Закон України "Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів" від 20.11.2012 № 5499-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

10. Аналітичний звіт щодо професійно-кваліфікаційного прогнозування в Україні. — 2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/>

Analitychni-materialy/2-analitichniy-zvit-shchodo-profesiyno-kvalifikatsiynogo-prognozu-vannya-v-ukraini.pdf

References:

1. Diiesperov, V.S. (2016), "Analytical estimation of labor-intensive branches of agricultural enterprises of Odesa region", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 17—24.

2. Mel'nyk, Yu.F. (2007), *Sotsial'no-trudoviy potentsial ukrains'koho sela: stan, problemy, shliakhy vyrishennia* [Socio-labor potential of the Ukrainian village: state, problems, solutions], NDI "Ukrhropromproduktivnist", Kyiv, Ukraine.

3. Kliuchnyk, A. (2011), *Formuvannia i rozvytok ekonomichnoho potentsialu sil's'kykh terytorij Ukrainy* [Formation and development of economic potential of rural areas of Ukraine], *Dyzajn ta polihrafiia*, Mykolaiv, Ukraine.

4. Stetsiuk, P.A. (2015), "Formation of financial resources of agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 111—115.

5. Voronina, A.A. (2015), "Trends in the development of the agricultural labor market", *Kontsept*, vol. 08, available at: <http://ekoncept.ru/2015/15264.htm> (Accessed 30 May 2019).

6. Perebyjnis, V.I. and Zhytnyk, T.P. (2008), *Upravlinnia vykorystanniam trudovykh resursiv na pidpriemstvakh* [Management of the use of labor resources at enterprises], PUSKU, Poltava, Ukraine.

7. Yurchyshyn, V.V. (2013), *Suchasni aharni peretvorennia v Ukraini* [Modern agrarian transformations in Ukraine], DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NANU", Kyiv, Ukraine.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution "On approval of the plan of measures for the implementation of the National Qualifications Framework for 2016—2020", available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249663048> (Accessed 30 May 2019).

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On Creating and Placing Governmental Orders for Training of Specialists, Scientific, Teaching and Worker Staff, Advanced Training and Retraining", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5499-17> (Accessed 30 May 2019).

10. European Training Foundation (2017), "Analytical Report on Professional Qualification Forecasting in Ukraine", available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/Analitychni-materialy/2-analitichniy-zvit-shchodo-profesiyno-kvalifikatsiynogo-prognozuvannya-v-ukraini.pdf> (Accessed 30 May 2019).

Стаття надійшла до редакції 11.06.2019 р.